

Sammanfattning

Staten avsätter årligen 25 miljoner kronor för att angelägna förebyggande åtgärder mot naturolyckor ska kunna utföras. Kommuner kan söka bidrag från anslaget och av nedanstående text framgår vilka förebyggande åtgärder som kan vara bidragsberättigade och hur ansökningsförfarandet går till.

Eftersom staten från och med 1997 övergår till budgetår lika med kalenderår och att budgetåret som börjar i juli 1995 omfattar 18 månader har senaste datum för bidragsansökan flyttats från 1 april till 1 augusti 1995. 1 augusti kommer även fortsättningsvis att vara sista dag för ansökan.

Som framgår nedan ska ansökan om statsbidrag göras på speciell blankett. Denna är för närvarande under omarbetning. De kommuner som tänker söka statsbidrag kan beställa blanketten från Räddningsverket eller Statens geotekniska institut från och med april 1995.

Inledning

På flera håll i Sverige finns områden som på grund av läge, topografi och markens beskaffenhet kan utsättas för jordskred och andra naturolyckor. Sådana naturolyckor medför stora kostnader för samhället. Staten har beslutat att undersökningar och förebyggande åtgärder utförs inom de riskområden där befintlig bebyggelse finns. Enligt regeringen ligger det inom ramen för den kommunala kompetensen att utföra detaljerade undersökningar och att med utgångspunkt från resultaten härav genomföra förebyggande åtgärder mot i första hand jordskred och översvämningar.

Till stöd för kommunerna låter Räddningsverket (SRV) utföra översiktliga undersökningar av riskerna för naturolyckor. SRV har för detta ändamål ett årligt anslag om 1,5 Mkr. För områden där det finns särskilt stor risk för naturolyckor har riksdagen anvisat 25 miljoner kr om året avsedda för att utföra förebyggande åtgärder. Kommuner som har utfört eller tänker utföra förebyggande åtgärder kan söka bidrag från detta anslag. De detaljerade undersökningar som ligger till grund för projektering av åtgärderna och för bidragsansökan bekostas ej av staten.

Vad är naturolycka

Med naturolycka avses i detta sammanhang ras, skred, översvämning, andra skador än översvämning som beror på svår islossning, skador orsakade av storm eller orkan samt laviner.

Ras sker vanligen i bergväggar, grus- och sandbranter. Skred sker vanligen i slänter av lera eller silt och utvecklas plötsligt genom utglidning av en större eller mindre, sammanhängande jordmassa. Beträffande storm och orkan är det naturfenomen som är relativt svåra att förutsäga och skador orsakade därav följaktligen svåra att förebygga.

Vad gäller

Staten och kommunen har inte något fortlöpande ansvar för att grundförhållandena för befintlig bebyggelse är tillräckligt säkra. Följaktligen föreligger heller ingen direkt skyldighet att utföra utredningar om förebyggande åtgärder inom sådana områden.

En stor del av bebyggelsen har tillkommit innan noggranna överväganden om riskerna för skred och översvämning blev vanliga. Av den anledningen låter staten (SRV) genomföra översiktliga undersökningar i avsikt att utvärdera risken för skred och andra naturolyckor eller för att följa utvecklingen vid ett möjligt hot om naturolycka.

När det gäller detaljerade undersökningar har regeringen i prop 1985/86:150 om förebyggande åtgärder mm mot jordskred och andra naturolyckor förutsatt att det i framtiden får anses vara kommunen som ska svara för att förebyggande åtgärder kommer till stånd inom områden med befintlig bebyggelse. Kommunen har den bästa kännedomen om förhållandena på platsen och det får anses ligga inom ramen för den kommunala kompetensen att ta ansvar för dessa frågor.

Översiktlig undersökning

Inom vissa områden i landet vet man sedan gammalt att risken för ras, skred och översvämning är stor. Beträffande skredrisker gäller detta i många dalstråk och sluttningsområden i sydvästra och mellersta Sverige, t ex Göta älvs dalgång som tillhör ett av landets mest skredfrekventa områden. Ras i sand- och siltslänter är vanliga i norrländska älvdalar.

Men det finns många områden där man inte känner till att ras, skred och översvämning kan förekomma, men där de geologiska och topografiska förutsättningarna finns för att det ska kunna inträffa.

För att bilda sig en uppfattning om det kan föreligga risk för ras, skred eller översvämning inom bebyggda områden utförs översiktliga undersökningar eller karteringar. Räddningsverket disponerar medel för att genomföra sådana undersökningar och ett antal kommuner karteras årligen enligt en prioriteringsordning som görs upp av SRV och SGI gemensamt.

Karteringsarbetet sker till viss del på plats i kommunen och sedan uppdraget är slutfört hålls en genomgång tillsammans med berörda kommunala befattningshavare. Vid genomgången överlämnas ett exemplar av den översiktliga undersökningen till kommunen och ett till länsstyrelsen.

Detaljerad undersökning

När man misstänker att ett område kan vara utsatt för ras- eller skredrisk måste man göra en mer noggrann undersökning av området, en sk detaljerad undersökning. Misstankarna kan man ha fått dels genom att man observerat skred, rörelser eller sprickbildningar i marken och dels genom att en översiktlig undersökning visat att det i området kan föreligga ras- eller skredrisk. Detaljerad undersökning bekostas ej med

statsmedel.

Syftet med den detaljerade undersökningen är att redovisa rådande stabilitetsförhållanden. Genom sonderingar, vingförsök, provtagning och mätning av portryck bestäms jordlagrens mäktighet och skiktning samt jordens tekniska egenskaper, bl a skjuvhållfasthet. Utifrån dessa data och områdets topografi görs sedan beräkningar av stabiliteten. Undersökningens omfattning bör motsvara nivån "detaljerad utredning" enligt Skredkommissionens publikation "Anvisningar för släntstabilitetsutredningar". I ett första skede kan dock godtas att undersökningens omfattning motsvarar nivån "inledande utredning" enligt nämnda anvisningar under förutsättning att undersökningen kompletteras i samband med projektering av åtgärderna och senast vid slutligt beslut.

För stabilitetsundersökningar i bergbranter fordras en bergteknisk analys av förutsättningarna för ras och vilka förebyggande åtgärder som fordras för att säkerheten ska bli godtagbar.

Beträffande översvämning kan framtagande av en riskzonkarta som exempelvis utvisar 20års-, 100års- och dimensionerande flödena utgöra en del i en detaljerad undersökning.

Projektering av förebyggande åtgärder

Om en detaljerad undersökning ger vid handen att ras-, skred- eller översvänningsrisk föreligger, och liv och ekonomiska intressen är hotade inom ett område, måste förebyggande åtgärder genomföras. Det kan röra sig om avschaktning av slänter, kulvertering av mindre vattendrag anläggande av stödfyllning och erosionsskydd i älvstränder, inlösen av hotade fastigheter etc. För bergbranter kan det gälla skrotning av instabila avsnitt eller förstärkning genom bultning, betongsprutning och liknande.

På motsvarande sätt kan det när det gäller risk för översvämning bli aktuellt att förbättra befintliga dammar och invallningar, rensa vattendrag eller anlägga nya fördämningar.

Projektering av förebyggande åtgärder innebär att man, utifrån rådande stabilitetsförhållanden, väljer och dimensionerar förstärkningsåtgärder så att tillräcklig säkerhet uppnås inom alla avsnitt som behöver förstärkas. För detta kan fordras kompletterande undersökningar och beräkningar. Valda förstärkningsåtgärder dokumenteras i arbetshandlingar för upphandling. Fordras särskilda kontroller eller mätningar före, under eller efter genomförandet ska detta framgå av handlingarna.

Förebyggande åtgärder som innebär dräneringsanordningar för sänkning av portryck ska åtföljas av program för övervakning och kontroll av att åtgärderna har avsedd effekt. Det ska också framgå hur kontrollen ska skötas i framtiden och vem som ska svara för den.

Ansökan om statsbidrag

Som tidigare nämnts kan kommunen ansöka om statsbidrag för de åtgärder man har utfört eller har för avsikt att utföra. Ansökan skall ställas till Statens räddningsverk och vara inlämnad före 1 augusti.

Ansökan ska göras på speciell blankett, som kan erhållas från Räddningsverket eller Statens geotekniska institut.

Till ansökan ska följande bifogas:

- * Beskrivning och värdering av risken (risk för att liv, egendom eller miljö äventyras) och om det rör sig om flera objekt, en prioritering av dessa.
- * Beskrivning av åtgärderna inklusive beräkningar, kartor och ritningar (arbetshandlingar). Olika krav ställs på materialet beroende på om kommunen söker för skredåtgärder eller översvänningsåtgärder.

Om ansökan avser åtgärder mot skred ska följande ingå:

- Redovisning av utförda undersökningar, erhållna hållfasthetsvärden, beräkningsförutsättningar och använda beräkningsmetoder.
- Redovisning av beräknad säkerhet i beräkningssektioner före och efter förstärkning.
- Om ansökan avser åtgärder mot översvämning ska följande ingå:
 - Beräkning av statistisk återkomsttid för det flöde som man vill förhindra skadorna från genom att utföra de föreslagna åtgärderna.
 - Nuvärdesberäkning av kostnaderna för framtida skador om de föreslagna åtgärderna inte hade utförts.
 - Redovisning av tidigare kända översvämningar och skadorna av dessa i det aktuella området.

* Samråd med länsstyrelsen om åtgärderna kan tänkas stå i strid med allmänna intressen, t ex naturvårdsintressen.

* Tidsplan för åtgärdernas genomförande.

* Beräkning av kostnaderna för åtgärderna (eventuella inkomna anbud bifogas). Om moms ingår i kostnaderna ska den särredovisas.

Dessutom ska uppges om åtgärderna kan delas upp på flera budgetår.

För ansökan gäller i övrigt att:

- * Hela ansökan ska inlämnas i två exemplar.
- * En kommun kan få bidrag med upp till 90% av bidragsberättigade kostnader.
- * Bidrag kan lämnas också för åtgärder som kan gynna en annan kommun.

- * Bidrag i första hand bör sökas efter det att åtgärderna är genomförda.
- * Varje kommun från risksynpunkt ska ha prioriterat objekten i den egna kommunen (riskvärdering).
- * De förebyggande åtgärderna inte får ha samband med nyexploatering för bebyggelse.

Handläggning av ansökan

När ansökningarna inkommit till Räddningsverket (SRV) görs en genomgång av samtliga ansökningar varefter tekniska utlåtanden över objekten inhämtas från Statens geotekniska institut (SGI) och i förekommande fall från Sveriges meteorologiska och hydrologiska institut (SMHI) i ett samrådsförfarande.

Under handläggningstiden sker normalt ett besök i kommunen för besiktning och genomgång av objekten. Då kan också diskuteras behovet av kompletterande utredningar och alternativa förslag så att de förebyggande åtgärderna blir optimalt utformade.

SRV gör därefter en finansiell bedömning av ansökningarna och en fördelning av anslaget på de olika objekten. Preliminära beslut kommer sedan att lämnas till kommunerna omkring den 1 december.

Åtgärdernas genomförande

Många gånger är åtgärderna redan genomförda när ansökan lämnas in, men om så icke är fallet ska kommunfullmäktige fatta beslut om att utföra åtgärderna och att tillskjuta resterande medel för genomförandet. För att bidrag ska kunna betalas ut ska detta KF-beslut, jämte eventuella erforderliga kompletterande utredningar, vara inlämnat till SRV senast ca 3 månader efter det att preliminärt beslut har erhållits. SRV lämnar därefter slutligt beslut.

Utbetalning av statsbidrag

Utbetalning sker normalt en gång per år (mars) genom SRVs försorg. Om speciella omständigheter föreligger kan dock utbetalning av hela eller del av bidraget ske vid annan tidpunkt. Om åtgärderna avser pågå under flera år ska kommunen årligen kunna redovisa det ekonomiska läget.

Uppföljning av åtgärderna

När åtgärderna har utförts, alternativt när tid för slutbesiktning har bestämts, ska detta anmälas till SRV. SRVs besiktning av åtgärderna kommer att genomföras i samband med ordinarie slutbesiktning eller vid annan lämplig tidpunkt.

I samband med detta, eller senast tre månader efter slutbesiktning, ska kommunen till SRV även insända relationsritning(ar) visande utförda arbeten samt sammanställning över styrkta kostnader för de utförda åtgärderna.

Om de genomförda åtgärderna på någon punkt avviker från ansökningshandlingarna ska kommunen även insända beskrivning av de alternativa åtgärderna inklusive eventuella erforderliga beräkningar som verifierar att dessa åtgärder ej innebär någon försämrad säkerhet. Till SRV bifogas även resultat från genomförda mätningar och kontroller som bekräftar effekten av de genomförda åtgärderna samt program för framtida mätningar och kontroller. Detta gäller särskilt när de förebyggande åtgärderna avser dräneringsanordningar för sänkning av portryck.